

Az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség kulcskompetencia fejlesztésének lehetőségei a környezeti nevelés területén

Csirmaz Máttyás

Tartalom

Háttér.....	2
Művészeti nevelés és környezeti nevelés kapcsolata.....	2
A művészeti nevelés az oktatás tantervi szabályozásában.....	3
Keretek.....	5
A projektek, mint a művészeti nevelés lehetséges megvalósulási formái.....	6
Művészeti projektek.....	7
Vegyes projektek.....	7
Területek.....	8
Ének-zene.....	9
Ének-zene és kézművesség.....	10
MINTAMODUL: XILOFON- készítése.....	11
Vizuális kultúra.....	14
Természetművészet.....	14
Dráma és tánc.....	17
Mozgóképkultúra és médiaismeret.....	18
Vegyes projekt: „Kontinensek, országok”.....	21
Hivatkozott irodalom.....	26

Háttér

Művészeti nevelés és környezeti nevelés kapcsolata

A körülöttünk lévő világ megismerése komplex, összetett tevékenység, folyamat. Az iskola feladata, hogy ehhez kereteket biztosítson, ezt a megismerést segítse a nevelő- oktató tevékenységen, a tanítás- tanulás folyamatán keresztül. Mindezt általában ún. tantárgyi keretek között teszi, amiben elkülönül egymástól a körülöttünk lévő világ, valóság egy-egy eleme, szegmense, mintha azok önálló valóságok lennének, s nem ugyanannak az egésznek a részei. Így jöttek létre különböző tantárgyak, mint például a „Természetismeret”, az „Emberismeret”, „Társadalomismeret”, „Rajz”, „Ének-zene”, stb. A műveltségi területeket, részterületeket tantárgyakba zsúfoljuk, majd lassan elfelejtjük, hogy miért is volt erre szükség, s csak a saját tantárgyunk fontosságát tartjuk szem előtt.

Felfogásomban a művészeti nevelés egyben környezeti nevelés is, mint ahogyan a környezeti nevelés is lehet egyben művészeti nevelés. (Például egy virág megismerése állhat abból, hogy megtanuljuk, hogyan épül fel a „teste”, életműködése, milyen kapcsolata van a környezetével, s milyen esztétikumot hordoz magában, mit jelent ez az egyes embernek, milyen érzelmeket, gondolatokat, cselekvéseket indukál.) A művészeti nevelés a környezet megismerésében a „tudományos nevelés” testvére (az „egész” része). Tárgya a kultúra, amelybe a művészeteken kívül beletartozik mindennapi életünk, szűkebb és szélesebb értelemben vett környezetünk (az ember a kapcsolataival, a természet, a társadalom, s mindaz, ami ennek nyomán keletkezett, keletkezik, vagy elképzelhető. Mindezekben fellelhető az esztétikum, melyre a művészeti nevelés irányul.

A művészet nélkülözhetetlen az ember (ünnepi és köznapi) életében. A „kulturáltság” különböző szintjeivel rendelkezők minden szinten folytatnak valamilyen művészi (vagy annak tekintett) tevékenységet: énekelnek, táncolnak, díszítik környezetüket és önmagukat, tárgyakat helyeznek el lakásukban és egyéb élettereikben. A rádió, televízió, a nyomtatott reklámok, az internet tömeges elterjedésével mindenkit elér a művészi (vagy annak látszó) hatásrendszer. Az esztétikai nevelés arra irányul, hogy a tanulókat érő különböző szintű hatásrendszerek között különbséget tudjanak tenni, s ebben segítsük őket, ami talán elvezet az igényességre való törekvéshez. A tömegkultúra legalizálói azt vallják, hogy a mindenkori saját igényszint a döntő, melyet teljesen meghatároz az életkor, a szociokulturális milió, a mindenkivel született intelligencia és szenzibilitás. Ezt kell kiszolgálni. Akik viszont elitista alapon formálnak véleményt, a kor magaskultúrájában megfogalmazódó igényeket teszik meg mértéknek. Az esztétikai nevelés gyakorlata folytonos igénytámasztásból és egyezkedésből áll, amit talán leginkább a nevelés „segítő” koncepciója tud kielégíteni.

A középiskolás-korú tanulók életkori sajátosságai is alátámasztják a művészeti nevelés segítő jellegét: A 14-18 év közötti korosztályra (serdülőkor) jellemző az átmeneti állapot: se nem gyerek, se nem felnőtt. A kamasz önmaga számára is sokszor idegen (idegenné válik a teste, megnőtt keze, lába- a kamaszkor a heves hormonális, testi érése és változás időszaka.). A nemi

éréssel egy időben megindul az értelmi erők gyors érése is. Viselkedése a felnőtt számára végletesnek, sokszor elviselhetetlennek tűnik, éles szemmel figyel, kritizálja környezetét. Keresi önmagát („Milyen vagyok?”, „Ki vagyok én?”- ld. kamaszkori naplók, költemények). Keresi barátait, szerelmét (kamaszkori szerelem), keresi a kapaszkodókat, amelyek segítik őt a világ megértésében, feldolgozásában, saját helyének, szerepének megtalálásában, önmaga „felépítésében. A kamasz számára mindebben a művészeti tevékenység harmonizáló ereje nagy segítség, esett állapotában vigasztalást meríthet a művészetből, a művészeti tevékenységből (a művészet mentálhigiénés funkciója). A középiskolai művészeti nevelésnek ezt – a „segítő” célt szem előtt kell tartania.

A Művészeti nevelés, oktatás nagy hangsúlyt fektet a megismeréshez kötődő érzelmekre, az önkifejezésre, a cselekvésre, az aktív művészeti tevékenység végzésére.

A kommunikációs elméletek szerint a tanulás, az elsajátítás folyamata kommunikáció: kommunikáció a minket körülvevő világgal, annak megismerésével, elemeinek befogadásával, „belső egyéni konstrukcióinkba” történő elhelyezésével, átalakításával, a hozzá fűződő érzelmi, személyes viszonyainkkal („külső” és „belső kommunikáció”). Mások szerint a kommunikáció a cselekvés mozgatórugója, érzelmekkel kísért információs viszony a minket körülvevő világgal. Ez az információs viszony az interpretáción keresztül is megragadható. Interpretálni annyit, mint világosan kifejezni, nyilvánvalóvá tenni azt, ami egy adott manifesztációban- pl. művészeti manifesztációban (zenei mű, vizuális alkotás, szöveg, stb.) rejlik, s az önmagában a manifesztációban nem nyilvánvaló. Az interpretáció alkalmazható mindenre, ami információt hordoz. Például verbális megnyilatkozást interpretálni nem más, mint világosan kifejezni, amit a megnyilatkozás magától nem árul el az adott közönségnek. A verbális diskurzus rendszerint interpretációt igényel. Minden megnyilatkozás (tárgyi, verbális, nonverbális) elárul, és egyben el is titkol valamit. A pedagógia számára fontos feladat a tanulók egyéni különbségeiből adódó eltérő viszonyulások értelmezése a manifesztációk megértésében, a manifesztációkhoz fűződő interpretációk fogadása szempontjából. A tanulók egyéni adottságain, képességein túl az eltérő szociokulturális háttér jelentősen befolyásolja az egyes művészeti manifesztációkhoz, s az ahhoz kapcsolódó külső interpretációkhoz való viszony jellegét. Az interpretáció pedagógiai „milyensége” az alapja az egyes tanulók adott iskolában folyó művészeti nevelésének, oktatásának (a tanulói megismerés-befogadás nyitottságának, vagy az ettől való tanulói elzárkózásnak).

A művészeti nevelés az oktatás tantervi szabályozásában

Érdekes idézni, hogy mit ír az „Esztétikai- művészeti tudatosság és kifejezőképesség” kulcskompetenciáról a Nemzeti Alaptanterv:

Az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség magában foglalja az esztétikai megismerés, illetve elképzelések, élmények és érzések kreatív kifejezése fontosságának elismerését mind a tradicionális művészetek nyelvein, illetve a média segítségével, ideértve különösen az irodalmat, a zenét, a táncot, a drámát, a bábjátékot, a vizuális művészeteket, a tárgyak, épületek, terek kultúráját, a modern művészeti kifejezőeszközöket, a fotót s a mozgóképet.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

Az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség feltételezi a helyi, a nemzeti, az európai és az egyetemes kulturális örökségnek, valamint az egyének, közösségeinek a világban elfoglalt helyének a tudatosítását, a főbb művészeti alkotások értő és beleérző ismeretét, a népszerű kortárs kultúra és kifejezőmódok vonatkozásában is. Idetartozik Európa (az európai országok, nemzetek és kisebbségek) kulturális és nyelvi sokféleségének a megőrzésére irányuló igénynek, a közízlés fejlődésének, valamint az esztétikum mindennapokban betöltött szerepének a megértése.

Olyan képességek tartoznak ide, mint művészi önkifejezés, műalkotások és előadások elemzése, saját nézőpont összevetése mások véleményével, a kulturális tevékenységben rejlő gazdasági lehetőségek felismerése és kiaknázása

A pozitív attitűdök alapját a művészi kifejezés sokfélesége iránti nyitottság és az esztétikai érzék fejlesztésére való hajlandóság képezi. A nyitottság, az érdeklődés, a fogékonyság fejleszti a kreativitást és az arra való készséget, hogy a művészi önkifejezés és a kulturális életben való részvétel révén gazdagítsuk önismeretünket, emberi viszonyainkat, eligazodjunk a világban.” (243/2003. (XII. 17.) Kormányrendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról)”

Az „Esztétikai- művészeti tudatosság és kifejezőképesség” kulcskompetencia szoros kapcsolatban van az „Anyanyelvi kommunikáció” kulcskompetenciával, hiszen az „Irodalomnak” (mint a „Magyar nyelv és irodalom” műveltségterület részének) kulcsszerepe van mindkét kulcskompetencia fejlesztésében (amely kompetenciák egymást átfedik).

Az „Anyanyelvi kommunikáció” kulcskompetencia kifejtése egy másik tanulmány feladata. E tanulmányban az „Irodalom” kívüli „Művészetek” műveltségterülettel foglalkozunk. E műveltségterület magában foglalja az Ének-zene, Dráma és tánc, Vizuális kultúra, Mozgóképkultúra és médiaismeret részterületeket.

A NAT-ról szóló kormányrendeletből idézett fenti szöveg (Esztétikai- művészeti tudatosság és kifejezőképesség kulcskompetencia leírása) tartalmazza azokat a lényeges kulcsfogalmakat, amelyeket érdemes kiemelni: *megismerés, elképzelés, élmény, érzés, kifejezés.*

A NAT az egyes művészeti részterületeket az alábbi módon kategorizálja, építi fel (243/2003. (XII. 17.) Kormányrendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról):

Ének-zene

1. Zenei alkotóképeség
 - 1.1. Interpretáció
 - 1.2. Improvizáció
2. Megismerő- és befogadóképeségek
 - 2.1. Zenehallgatás
 - 2.2. Zenei hallás és kottaismeret

Dráma és tánc

1. A csoportos játékhoz és a megjelenítéshez szükséges képességek, készségek

2. Rögtönzési és együttműködési képesség
3. Ismeretszerzési, tanulási és problémamegoldó képesség, kifejezőkészség
4. Megismerő- és befogadóképesség

Vizuális kultúra

1. Megismerő- és befogadóképesség
 - 1.1. Közvetlen tapasztalás útján szerzett élmények feldolgozása
 - 1.2. Ismeretszerzés, tanulás, térbeli tájékozódás
 - 1.3. Kommunikáció
2. Kreativitás
 - 2.1. Alkotóképesség
 - 2.2. Problémamegoldó képesség
3. Önismeret, önértékelés, önszabályozás

Mozgóképkultúra és médiaismeret

1. Megfigyelés
2. Ismeretszerzés
3. Kommunikáció
4. Értelmezés, elemzés, tolerancia
5. Kritikai gondolkodás, problémaérzékenység
6. Önismeret, együttműködés, választás, tolerancia, alkotásra való beállítódás

Keretek

A tartalmi szabályozás (NAT) dokumentumának belső feszültsége megmutatkozik a célokban megjelenő vágyak, s a jogszabályban megszabott – „ajánlott” – óraszámok konfliktusában:

1. Az Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség- kulcskompetencia fejlesztése az iskolákban a „Művészetek” és a „Magyar nyelv- és irodalom” műveltségterületek keretein belül folyik különböző tantárgyak helyi rendszerében. A „Művészeti” műveltségterület magában foglalja az alábbi kulcskompetencia elemeket, „művészeti tárgyakat”, területeket:

- zene (ének-zene)
- tánc (dráma és tánc)
- dráma (dráma és tánc)
- bábjáték (dráma és tánc)
- vizuális művészetek, tárgyak, épületek, terek kultúrája, a modern művészeti kifejezőeszközök (vizuális kultúra)
- fotó és mozgókép (mozgóképkultúra- és médiaismeret)

A „Művészetek” műveltségterület jelenleg „hivatalos” részterületei, amelyek magukba foglalják a fent leírt kulcskompetencia elemeket: *Ének-zene, Dráma és tánc, Vizuális kultúra, Mozgóképkultúra és médiaismeret.*

Az „Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség” kulcskompetencia „Irodalom” eleme általában, s túlnyomórészt a „Magyar nyelv- és irodalom” műveltségterülethez tartozik.

Erről egy másik tanulmány szól részletesen („Anyanyelvi kommunikáció” kulcskompetencia). Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a művészeti nevelésnek nem része az Irodalom.

2. A jogszabály a „Művészetek” műveltségterületre középfokú iskolákban a kötelező óraszámok terhére (amelyet a Közoktatási törvény szabályoz) a helyi tantervekben az alábbi időkeret megállapítását ajánlja:

- kilencedik-, tizedik évfolyamon a heti kötelező 27,5 órából minimum 2,5 óra vagy maximum 4 óra,
- tizenegy- tizenkettedik évfolyamon a heti kötelező 30 órából minimum és maximum 1,5 óra.

A középfokú intézmények jelentős része kilenc-tizenkettedik évfolyamon a Művészetek műveltségterületre általában a minimum óraszámot biztosítja.

(A minimum-maximum értékek megítéléséhez érdemes megfontolni, hogy ezen óraszámokat a négy művészeti részterület között kell szétosztani: Ének-zene, Dráma és tánc, Vizuális kultúra, Mozgóképkultúra és médiaismeret. Például tizenegy-tizenkettedik évfolyamon heti 1,5 órát).

Kimondható, hogy akármilyen tartalmi szabályozás, és jogszabály volt/van/ lesz, ezek a belső feszültségek mindig is megmutatkoznak, jellemzők lesznek a „célvágyak” és a „rendelkezésre álló” idő között. Két évtizede szemtanúi vagyunk a „NAT-pozíciók” tekintetében folyó küzdelemnek, amelyet a különböző műveltségterületek (részterületek) vívnak egymással. E mellett annak is, ami az egyes művészeti területek között zajlik, azért, hogy az egymást követő tartalmi szabályozó dokumentumokban markánsan megjelenhessenek (például a „Dráma” és a „Tánc” vagy a „Bábjáték” területek képviselői között), vagy e küzdelem nyomán eltűnjenek, lecsökkenjenek.

A művészeti nevelés, a művészeti neveléshez kötődő kulcskompetenciák fejlesztése, közvetítése középfokon (tudomásul véve a fent leírt kötött kereteket) nehezen értelmezhető csak tanórák során megvalósuló tevékenységnek. Szükséges e pedagógiai tevékenységekbe a tanórán kívüli, szabadidős tevékenységeket is bevonni.

A projektek, mint a művészeti nevelés lehetséges megvalósulási formái

A projekt-jellegű tanulásszervezés lehetővé teszi különböző művészeti (s nem művészeti) tantárgyakhoz kötődő tartalmak komplex feldolgozását. Elősegíti a képességek komplex fejlesztését, az ismeretek komplex elsajátítását. A projektben feldolgozandó téma magához vonzza a különböző művészeti (s nem művészeti) tantárgyak fejlesztési területeit, részterületeit, azok tartalmait. E mellett a tanulók aktívan részt vesznek a témaválasztásban, tervezésben, szervezésben, a téma feldolgozásában, a produktumok összeállításában, az ellenőrzésben, értékelésben. A projektmunka a művészeti nevelés területén (is) a középfokon tanulók életkori sajátosságait, tapasztalatait maximálisan ki tudja használni a tudásépítésben, a kompetenciák fejlesztésében.

A komplex művészeti nevelést szolgáló különböző projektek összefoglalóan az alábbiakkal jellemezhetők: *kreativitás, kommunikáció, transzferhatás, identitásképzés, élmény*

(be)fogadás, társas viszony, bizalmi légkör, kooperáció, játékosság, improvizáció, élményteremtés, az egyén feloldódása a közösségben, mozgás, aktivitás, esélyteremtés.

Művészeti projektek

Sokféle művészeti projekt született meg az elmúlt évtizedekben, amelyek kiválóan alkalmazhatóak a középfokú nevelés- oktatás során. Ilyen projektek találhatóak pl. az „ALTERN füzetek” sorozat „Világkerék” című könyvében, mely komplex művészetpedagógiai projektek leírását tartalmazza (Mihály és Trencsényi 1991).

Művészetpedagógiai projektek megvalósítására a legtöbb tanterv alkalmas. Az ún. hagyományos tanterveket át lehet írni ún. projekttechnológiára. S vannak olyan tantervek, amelyek komplex tananyagszervezéseikkel kimondottan alkalmasak projektjellegű tanulásszervezésre. Ilyen például az Academia Ludi et Artis Művészetpedagógiai Egyesület alkotócsoportja által kidolgozott „Kútbanéző” komplex művészeti tanterv (mintatanterv 1-10. évfolyamra), vagy a Garabonciás Művészetpedagógiai Egyesület által kidolgozott Művészetek műveltségterületet lefedő „Garabonciás tanterv”(mintatanterv 1-10), amelyek alkalmazhatóak középfok 9-10. évfolyamán (egyes elemei a 11-12. évfolyamon is).

Vegyes projektek

A „vegyes projektek” célterületük szerint több- nemcsak művészeti- műveltségi terület/ részterületet érintő feldolgozások. Különböző projektről szóló kiadványokban sok vegyes projekt leírása található meg. Az Oktatási Minisztérium 2003-as elektronikus kézikönyve, a „MI EURÓPÁNK”, különböző vegyes projektek konkrét, részletes, feladatokkal ellátott leírását tartalmazza az alábbi elérhetőségi helyen:

<http://www.okm.gov.hu/amieuropank/index.html>

A hálózati tanulás elterjedésével középiskoláink különböző nemzetközi együttműködésekben vehetnek részt. Ezt a célt szolgálja az *eTwinning program*. Erről részletes információkat az alábbi elérési helyen lehet szerezni:

http://www.etwinning.net/hu/pub/professional_development/etwinning_groups.htm

A különböző hálózati tanulásra épülő projektek (pl.: Twinning projektek és más európai együttműködési projektek) helyi tantervbe való integrálása a diákok aktív részvételének egyik legfontosabb feltétele. Ha olyan téma kerül feldolgozásra, amely illeszkedik a helyi tanterv által előírt tevékenységekhez, és amely segít jobban elmélyülni az adott tantárgyban, a mindennapi tanítási gyakorlat igazán különleges tevékenységgé változhat.

A csoportos projekt, mint egy lehetséges megvalósítási forma

A középiskolákban általában nagy létszámú (30-35 fős) osztályok vannak, ezért e tanulmányban egy olyan projektformát mutatok be, ami lehetővé teszi e nagy létszám kisebb tanulási egységeibe való strukturálását, anélkül, hogy szétverné az osztálykereteket.

A kiscsoportos – művészeti vagy vegyes- projekt algoritmus, lépései:

1. A tanár előkészíti a témát, meghatározza a projekt teljes időtartamát:
 - 1.1. Közös, bevezető beszélgetés nagycsoport/osztályszinten.
 - 1.2. Altéma-választást segítő kérdéssor (technika: ötletroham).
2. A tanulók maguk választják ki az érdeklődési körüknek megfelelő altémát.
Megkötés: mindegyik csoport más altémát válasszon:
3. A tanulók maguk szervezik meg – a témát feldolgozó – csoportjaikat (kiscsoportok).
4. Minden egyes csoport megállapítja a témával/altémákkal kapcsolatosan a csoport célját, a követendő eljárásokat és a feladatokat a tanárral megbeszélve:
 - Mit akarunk tenni, vizsgálni, cselekedni, végrehajtani?
 - Hogyan tudjuk ezt megtenni, megvizsgálni, megcselekedni, végrehajtani?
 - Ehhez milyen forrásokra van szükség?
 - Mi legyen a munka végterméke?
5. A csoportok önállóan hajtják végre a tervet. Fontos szerephez jut az információforrások igénybe vétele:
 - iskolakönyvtár, könyvtár használata,
 - számítástechnika terem használata (internet adta lehetőségek igénybe vétele),
 - tanár segítségének igénybevétele,
 - önálló kutatás,
 - egyéb lehetőségek.
6. Az elvégzett feladat, munka elemzése, értékelése, integrálása csoportokban. Az eredmények „jelentésbe” foglalása (csoportos beszámoló) altémák végén, melynek végső célja, hogy az összes résztvevő középiskolás tanuló előtt bemutassák a témát, az eljárásokat, eredményeket. Azt közösen megbeszélik, megvitassák.
7. A tanulók és a tanár közösen értékelik a munka eredményét. Eközben értékelhetik a csoport, illetve az egyes csoporttagok teljesítményét.

Megjegyzés: Paul Roeders használta először a „csoportos projekt” kifejezést a „Hatékony tanulás titkai” című művében (Roeders 1995, 93-101. o.).

Területek

Ének-zene

Az ének-zenei nevelés kereteit középfokú iskolákban nagymértékben meghatározza a tantárgyra biztosított kötelező óraszám, amely általában rendkívül kicsi. A művészeti/zeneművészeti középiskolákat leszámítva, az ének-zeneoktatás a „normál középfokú intézményekben” háttérbe szorult (általában az ilyen intézményekben alig érettségizik ének-zene tantárgyból valaki, az a néhány fő, aki erre adja fejét, főként iskolán kívüli oktatási formák keretei között készül fel az érettségi vizsgára). Egy másik közoktatási intézményrendszer, az alapfokú művészetoktatási intézmények zeneművészeti ága az elmúlt húsz évben egyre több középiskolás, középfokú intézményben tanuló számára biztosította délutáni órákban a zeneoktatás olyan különböző formáit, amelyekhez a „normál középfokú intézményekben” nem férhettek hozzá. Ezek az ún. „zeneiskolák” a vokális mellett (ami tömegesen a kötelező szolfézs órákban mutatkozik meg) főként az egyéni hangszeres tanulásra helyezik a hangsúlyt (zongora, gitár, hegedű, népi vonósok, fúvósok, stb.).

A zeneiskolák elterjedésével a professzionális zeneoktatás majdnem minden városban elérhetővé vált a középiskolás tanulók számára. Ez mintegy lehetőséget biztosít a „normál középfokú intézmények” számára, hogy – a kicsi óraszám miatt is – a zenei ismeretek oktatása helyett/mellett az ének-zene órákon az élményszerűséget, a kreativitást, az alkotókedvet, az improvizációt helyezték előtérbe, a felesleges ismeretek magoltatása helyett (pl. zenetörténeti ismeretek túlzott oktatása).

Hogy az „élményszerűség” és az „ismeret-memorizáltatás” mérlegén melyik találtatik súlyosnak és könnyűnek, s hogy az „élményszerűség” egyben „tudásmélyítő” (ne adj isten „ismeretbővítő” vagy „ismeretalapozó”) eljárás is egyben, az nagymértékben függ az adott iskola adott pedagógusától.

„Kodály országában” kijelenthető, hogy a gyerekek nem nagyon szeretnek közösségekben énekelni, vagyis a középiskolás, középfokon tanulók túlnyomó része ének-zene órákon, az osztálytársaival (osztálytársai előtt) nem szívesen énekel. Ennek több oka is lehet, amire részleteiben, ebben a tanulmányban nincs lehetőség kitérni. Egyre szeretném a figyelmet felhívni, amely összefüggésben lehet a mások előtt való éneklési kedvvel: ez pedig az osztály, mint közösség állapota, minősége, szintje (az osztály egy szervezeti keret, amely megmaradhat egy szervezeti keretnek, de „közösségé” is fejlődhet, ami nevelési cél). Az ember egy szervezeti keretben nem szívesen énekel, de ott szívesebben, ahol igazi közösségben érzi magát).

Megfigyelhető, hogy míg az ún. általánosan képző gimnáziumokban a tanulók (valamilyen okból: talán mert szabálykövetők) részt vesznek éneklésükkel az ének-zene órákon, addig nagyon sok szakmai képzést folytató intézményben egyszerűen nem is hajlandók énekelni.

Ez az éneklési „befelé fordulás” nem csak azoknál a daloknál jelentkezik, amelyeket a tanuló esetleg nem kedvel (népdal, műdal), hanem olyanoknál is, amelyeket különben szeret hallgatni, vagy magában (otthon) énekelni (könnyű műfajok).

Változik a kép azokban az esetekben, amikor az éneklést egy vagy több hangszer kíséri. Hangszerkísérettel a középfokon tanuló diákok könnyebben megnyílnak osztálytársaik előtt. Minél több hangszer kíséri az éneket, annál jobban.

Az alábbiakban egy olyan ének-zeneoktatási (nevelési) eljárást mutatok be, ami nagymértékben oldja az ének-zene tantárggyal kapcsolatos tanulói gátlásokat, segíti az élményszerű elsajátítást, és szoros kapcsolata van a környezeti neveléssel. Ugyanakkor jelentősen eltér a megszokott ének-zenetanítási eljárásoktól.

Ének-zene és kézművesség

A környezeti nevelés és az „ének-zene és kézművesség” szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Az ének-zenenevelés és a kézművesség kötődik a környezet adta anyagokhoz: természetes anyagok alkalmazása, ember alkotta „műanyagok”, illetve a belőlük készült tárgyak „más funkcióban” történő felhasználása, alkalmazása. Például:

- Természetes anyagok ismerete, felhasználása: bodzafa, nád, bambusznád, fűzfavessző, lopótök, különböző faanyagok, különböző növényi anyagok (napraforgószar, -mag; mákgubó, -mag, stb.) Ezeket a szokásostól eltérő funkcióban használhatják a tanulók: hangszerek, hangkeltő eszközök készítésére, megszólaltatására, használatára.
- „Műanyagok” ismerete, felhasználása: műanyagcsövek, fémcsövek, üvegek, cserepek, fémtárgyak, különböző „műhulladékok”. Ezeket is használhatják a szokásostól eltérő funkcióban a tanulók, itt is szó lehet hangszerek, hangkeltő eszközök készítéséről, megszólaltatásáról, használatáról.

A természetes anyagoknak és a műanyagoknak hangkeltő eszközök készítésére való felhasználása kiegészülhet hangtani megfigyelések, kísérletek végzésével, a hangnak, mint hullámnak, a hangterjedésnek, a visszaverődésnek a vizsgálatával, illetve mód nyílik a hangszennyezés témájának elemzésére is.

Az ének-zene és kézművesség alapvető pedagógiai haszna, hogy lehetségessé válik a konkrét manipulációs – tárgykészítő, tárgyalgó, hangszerkészítő – cselekvéseken keresztül történő ének-zene tanítás. A vokális mellett hangsúlyozottan erős szerepet kap az instrumentális (sajátkészítésű hangszereken megszólaltatott) zene. A zenei írás, olvasás elsajátításához szükséges ismereteket, anyagokat, gyakorlatokat a hangszeres és kézműves oldalról közelíti meg (erősíti, teszi egyenrangúvá a vokálissal, azzal összhangban).

Pedagógiai szempontból az ének-zene és a kézművesség (és ezen keresztül a környezeti tartalmak) összekapcsolásának legfőbb jellemzői a következők:

- Gazdag eszköztudást (hangszerek sokasága) tud teremteni, ezt olcsón teszi a környezetünkben található, elérhető anyagok, eszközök felhasználásával, mindenféle rongálás nélkül.
- Erőteljesen épít az életkori sajátosságokra (konkrét környezeti tapasztalatból kibontakozó – „kézzelfoghatósággal alátámasztott” – elvont gondolkodásra).
- Kimagasló motiváció elérését teszi lehetővé.
- Elősegíti a műveltségi területek kapcsolódását, komplex közvetítését.

MINTAMODUL: XILOFON- készítése

Milyen célok eléréséhez járul hozzá?

1. Xilofon hangszer készítése, majd használata során az ének-zene tantárgy fejlesztési céljainak megvalósítása:

Zenei alkotóképesség:

- Interpretáció: dallamok, dalok megszólaltatása az elkészített xilofonokon. Érzelmi tartalmak, hangulatok érzékeltetése, egyéni előadásmód, önkifejezés, műsor összeállítása (dalcsozor, dallam-ritmuscsokor,..).
- Improvizáció: dallamalkotás, egyéni és csoportos rögtönzések.

Megismerő- és befogadóképesség:

- Zenehallgatás: különböző xilofonhangszeres előadások meghallgatása, megtekintése (kiválóan felhasználható a Youtube internetes portál keresője e célra).
- Zenei hallás és kottaismeret: Hangolási elv elsajátítása, hangok egymás közötti távolsága konkrét hangfák készítésével. Ritmusértékek, ritmusképletek, ritmussorok megszólaltatása. Egyszerű kottakép alapján xilofonjáték

2. Xilofon hangszer készítése során „Életvitel – és gyakorlati ismeretek” műveltség területhez tartozó fejlesztési célok megvalósítása: anyagok és megmunkáló eszközök ismerete és használata

3. Xilofon hangszer készítése során „Ember- és természet” műveltség területhez tartozó fejlesztési célok megvalósítása: A különböző fajták jellemzői. Kapcsolódási lehetőségek a környezeti neveléshez (erdővédelem, favédelem, ökológiai szemlélet, stb.)

Igényelt idő

Lásd az „Ajánlott feldolgozási mód” alatt leírtakat. A kötelező óraszám terhére felhasznált óraszámok mellett javasolt a délutáni, szabadidős tevékenységek óraszámainak bevonása.

Háttér

A „Facimbalom” a xilofon magyar változata. Például Mezőkövesden, a Matyó Múzeumban tekinthetjük meg. A cimbalomnak megfelelően hangolták be a farudakat. Cigányzenész cimbalmosaink előszeretettel használták a facimbalmot.

A népi hangszerként ismert xilofont a 19. században fedezték fel maguknak a zeneszerzők. A hangfestés eszközeként használta Saint-Saens a *Haláltáncban* (1875), ahol a táncoló csontvázak zörgését ábrázolja. Később Mahler alkalmazza a 6. szimfónia indulószerű első tételében, és Debussy az *Ibériában* (1912).

A 20. században egyes zeneszerzőknél előtérbe kerülnek az ütőhangszerek. Bartók műve, a *Zene húroshangszerekre, ütőkre és cselesztára* (1936) a koncert-műsorok klasszikus darabja. Még nagyobb az ütősök súlya a kézzongorás-ütős *Szonátába* (1937):

három üstdob, xilofon, két kisdob, négy réztányér, nagydob, triangulum és tamtam szerepel a műben.

Délkelet-Ázsia (Laosz, Kambodzsa, Thaiföld,..) két fő hangszere a gong és a xilofon.. E két hangszer zárt, állandó jellegű együtttest alkot. Az ottani xilofonok nem fából, hanem bambusznádból készülnek.

A modul tevékenységeit maximum 16 fős csoportokban érdemes megszervezni. A modul egészében döntő szerepet kap a tanulók önálló, csoportos tevékenysége. Jellemző a kiscsoportos és páros tevékenység, a közös tervezés, a munkamegosztás, az egymás segítése. Egyéni munkára is nyílik lehetőség: a xilofon elkészítésének munkálatai döntően egyéni „barkácsolást” igényelnek. E tevékenységek során szerephez jut a mérés, vágás, fűrészelés, ragasztás, fúrás, szögelés, csiszolás.

Ajánlott feldolgozási mód

1. *Xilofonkészítés* (időtartam: 3-4 óra). A foglalkozásokat kezdjük tanári ismertetéssel (a xilofon, és készítésének menete). A xilofon hangszer készítése párokban, kiscsoportokban történhet. Részei:

- lábazatkészítés,
- ütőkészítés,
- hangfák készítése: próbálgatással, készítési elv szerint (hangolási elvek elsajátítása)
 - hangsor készítése: dó-tól dó-ig,
 - hangsor bővítése: alsó és felső hangok,
- a hangfák rögzítése a lábazatra.

A tanár feladata a folyamatos segítségnyújtás. A xilofon készítése viszonylag nehéz feladat lesz, itt különösen fontos, hogy a tanár világos követelményeket állítson fel. Ezek közül elsődlegesek a következők:

- a lábazat stabilitása,
- az ütők esetében a fagolyó és az ütőszár összeillesztésének tartóssága,
- a készítési elv betartása a hangfák hangolása során,
- tiszta hangsor létrehozása.

2. *Az elkészült xilofonok tanulói használata, alkalmazása* következhet ezután az énekzene tantárgy fejlesztési céljainak megvalósítását szem előtt tartva (időtartam: 6-10 óra, attól függően, hogy milyen mélységben szeretnénk a fejlesztést megvalósítani). Néhány lehetőség:

- Zenei alkotóképesség (interpretáció, improvizáció), megismerő- és befogadóképességek (zenehallgatás, zenei hallás és kottaismeret) fejlesztését szolgáló feladatok végzése.
- Egyéb ritmus- és dallamhangszerek bevonása a feladatokba (egyszerű csörgők, dobok, más hangadó eszközök, tárgyak, furulyák, stb., minden, ami elérhető a környezetben: pl.: mákgubó, vasfazék, stb.).

Kiegészítés

1. Xilofon bővítése egész hangokkal, félhangokkal (időtartam: 3-4 óra). Ez esetben is szükséges tanári ismertetés: az egész hangokkal-, félhangokkal bővítés elve (relatív-abszolút hangértékek, félhangokkal bővített hangsorok: C- dó, F-dó, G-dó, stb.). Megvalósítható a másfél- két oktávnyi terjedelmű bővítés egész és félhangokkal párokban, kicscsoportokban.

2. Más műveltségi-, nevelési területek céljainak elérését is segíthetjük a tevékenység kiszélesítésével

Ember- és természet:

- különböző faanyagok összehasonlítása, pl.: akáclapok és fenyőlapok (puha és keményfa),
- az erdő életközösségei, ökoszisztémái,
- az erdő szerepe (széndioxid, oxigén),
- erdőgazdálkodás, fahasználat, erdőszet.

Irodalom:

erdő, fa az irodalomban, jelképek, szimbólumok.

Vizuális művészetek:

- az erdő ábrázolása a képzőművészetben,
- a fa, mint alapanyag a művészetben (fafaragás, stb.).

Mozgóképkultúra- és médiaismeret

- természetfilmek, természetábrázolások, természetvédelem.

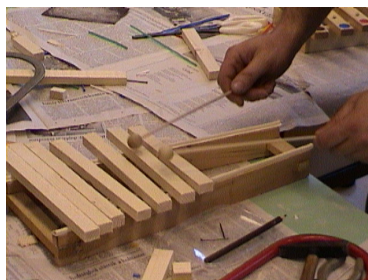
Források, anyagok, eszközök

A xilofon készítéséhez szükséges anyagok:

- lábazathoz: fenyőlapok (vagy vastag, kiszáradt dísznádcsovek),
- hangfáknak: fenyőlapok (vagy dísznádszárak, ha van bambusznádszárak),
- ragasztó, purfix, szögek, fagolyó, hurkapálcika, műanyag szívószálak.

A szükséges eszközök 4 fős kicscsoportonként:

- satu, fonalfűrész, csiszolópapír, kalapács – 4 db,
 - véső, kés, olló, ragasztó, fogó, ceruza/toll, vonalzó – 2 db.
- 1-2 db elektromos fűrő a nagycsoportra.
Manuális munkára alkalmas terem.

Vizuális kultúra

A vizuális kultúra a látható világ jelenségeinek, sajátos képi közléseknek, vizuális alkotásoknak a megismerését, átélését, értelmezését segíti. A hagyományos képző-és iparművészeteken kívül magában foglalja a vizuális jelenségek, vizuális közlések köznapi formáit is. Középfokú oktatását – az ének-zene tantárgyhoz hasonlóan – jellemzi az alacsony óraszám. A művészeti középfokú oktatást, e terület oktatása is háttérbe szorult a „normál középfokú intézményekben”. Az alapfokú művészetoktatási intézmények képző-iparművészeti ága az elmúlt 15 évben egyre több középfokú intézményben tanuló számára biztosította délutáni órákban a képző- iparművészet területein az oktatás olyan különböző formáit, amelyekhez a „normál középfokú intézményekben” nem férhettek hozzá. Műhelyek sokasága jött létre megfelelő felszereltséggel, mely lehetővé tette egy- egy művészeti tárgy/szakma alapjainak az elmélyült elsajátítását (pl.: grafikai, festő, kerámia, textilműves, tűzzománckészítő, fatárgykészítő műhelyek, stb.). Ezt követően – 2007- től kezdődően- a művészeti iskolák állami finanszírozási problémái ennek a művészeti ágának az expanzióját visszavetette, s jelenleg komoly gondokkal küzd, amely kihatással van az alapfokú művészetoktatásban résztvevő középfokú diákok lehetőségeire.

A gondok az ún. normál középfokú oktatásban hatványozottabban jelentkeznek, sok intézmény elemi felszereltség- hiányossággal küzd. Számukra ezért fontos a mindennapi életben fellelhető vizuális jelenségek, továbbá a számítástechnika által nyújtott vizuális megjelenési formák, közlések feldolgozása (számítógép, internet használata, a projektoros vetítések elterjedése).

Az alábbiakban egy olyan irányzat bemutatására kerül sor, amelynek szoros kapcsolata van a környezeti neveléssel, s alkalmazható a középfokú oktatásban, nevelésben. Ez az ún. Természetművészet.

Természetművészet

A „természetművészet” művészet a természetben, de úgy is fogalmazhatnánk, hogy „természet a művészetben”. A természetművészeti alkotások alkotója az adott környezetben fellelhető, könnyen mozgatható, természetesen lebomló anyagokat használ. Ezért a természetművészeti alkotások jelentős része nem hosszú életű.

Európában a természetművészet (nature art, Naturkunst, Site-specific art, arte povera) megnevezés használatos gyűjtőfogalomként az utóbbi közel negyven évben. Ázsiában szintén a nature art kifejezést használják. Az Egyesült Államokban a „land art” elnevezés és a belőle kinövő számtalan irányzat pontos megnevezése jellemző (environmental art, earth art, ecoart, resource art, primitivist art stb.).

Rendkívül tanulságos a „keleti ember világlátása” a természetművészetben. A keleti ember legfőbb célja a természettel való „kreatív eggyé olvadás”. A keleti természetművészet soha sem volt agresszív, hódító vagy akár átalakító szándékú. Sokkal inkább jellemzi a természet belső dinamikáját követő szelíd „jel-hagyás” intenciója (nem a végtermék a fontos, hanem a közös alkotási folyamatban résztvevők szemléletmódosulása, a környezet egészének szellemi és anyagi birtokbavétele).

A természetművészet alapelve, hogy az alkotások a természettel való harmónia újratemtésére töreksenek, és ily módon a természet alapvetően nem ábrázolási témát jelent, hanem a hozzá való közeledés egyfajta attitűdöt feltételez. A természetművész tiszteli a népművészetet, és megpróbálja elkerülni az agresszív beavatkozásokat, kerüli a gépi alkalmazásokat, technikákat. Az anyagmegmunkálás során főleg kézműves technikákra szorítkozik.

A létrejött művek általában nem szállíthatók, így nem is mutathatók be múzeumokban. Az alkotások utókornak való megőrzését a mai technika lehetővé teszi: fotók, digitális képek, videók készítésével. Tárolásuk, elérhetőségük lehetséges albumokban, számítógépeken, internetes portálokon.

Felsorolok néhány lehetőséget a természetművészet elveinek és gyakorlatának iskolai alkalmazására.

- Természetművészeti alkotások felkutatása, bemutató anyag készítése a kutatásból. Lehet egyéni, páros, kiscsoportos munkaformában végezni (megállapodás kérdése). Beszámoló tartása az osztály előtt. Felkészülést segítő lehetőségek: internet, könyvtár, egyéb dokumentáció-tárak.
- Közös megbeszélés, elemzés, értelmezés, reflexiók osztálykeretben (művészeti és környezetnevelési célok figyelembevételével)
- Saját környezet felkutatása abból a szempontból, hogy mennyire lehetséges benne természetművészeti művek alkotása (ötletek, „tervek” gyűjtése):
 - az iskola természeti környezete
 - a település természeti környezete
- Természetművészeti alkotások létrehozására alkalmas helyszín(ek) kijelölése
 - miért alkalmas a helyszín,
 - milyen anyagok találhatóak ott, amelyek felhasználhatók,
 - az anyagok felhasználása okoz-e kárt a környezetben?
- A természetművészeti mű megtervezése: anyagok, eszközök, s hogy mi legyen a mű?
- Kivonulás a helyszín/ekre, a mű elkészítése.
- Dokumentálás a helyszínen: fényképezőgép, digitális fényképezőgép, videokamera.
- Tárolás, archiválás: számítógépen, internetes honlapon a lehetőségek szerint.
- Közös elemzés, értékelés.

- Bemutató: osztály vagy nagyobb közönség előtt: a digitális, szerkesztett anyag bemutatása előadás keretében (pl. projektoros kivetítés).
- Hálózati tanulás: kapcsolatfelvétel más középiskolákkal természetművészeti alkotások készítésére. Együttműködés kialakítása, keretek meghatározása. Az iskolák által készített természetművészeti alkotások egymással való megosztása interneten, digitális formában. A projekt zárásaként egy természetművészeti konferencia tartása több középiskola összefogásával.

Dráma és tánc

A dráma komplex művészetpedagógiai munka, szoros kapcsolatban áll a táncsal, az énekenéssel, de a vizuális kultúrával is. Ugyanakkor a dráma a táncsal való szoros kapcsolata mellett alapvetően eltér attól (mint a többi művészeti részterülettől is). Valószínűsíthetően időhiány miatt került a dráma és a tánc egy NAT műveltségi részterületbe.

Mind a dráma, mind a tánc tevékenységközpontú, s természetesen mindkettőnél fontos szerepe van a mozgásnak. Ám ez mást jelent a dráma, drámajáték esetében, s mást a táncnál.

A drámajáték fő célja, hogy különböző dramatikus tevékenységformákon, képességfejlesztő gyakorlatokon, improvizációs, kreativitást igénylő feladatokon keresztül fejlessze a tanulók érzelmi, értelmi, szociális és fizikai képességeit, gazdagítsa önkifejezési formáikat, aminek eredményeként képessé válnak a színház értő befogadására, értelmezésére, esetleg drámai, színházi produktumok létrehozására. A drámajátékok az alábbi tevékenységek végzése jellemző:

- kapcsolatteremtő, bizalom gyakorlatok, bemelegítő, kommunikációs, interakciós játékok,
- koncentrációs és mozgáskoordinációs gyakorlatok,
- fantáziajátékok,
- beszéd- és mozgásgyakorlatok,
- improvizációs játékok, gyakorlatok, összetettebb színpadi improvizációk,
- dramatizálás,
- alapvető színpadi-színházi konvenciók elsajátítása,
- drámai konvenciók színjátékos és színpadi alkalmazása.

A táncpedagógia célja elsősorban a tanulók mozgásműveltségének, mozgáskultúrájának sokirányú fejlesztése, s rajta keresztül a fizikai állóképesség, ügyesség, cselekvésbiztonság, ritmusérzék, hallás, tér-és formaérzék gazdagítása, megerősítése. A táncpedagógia a tanulókkal általában az alábbi tevékenységeket végezteti.

- gimnasztikai jellegű mozgásgyakorlatok, bevezető mozgásjátékok, a test egyes részeit megmozgató, tudatosító gyakorlatok,
- tér-, ritmikai-, dinamikai-, önismereti (pl. végtagizületek szabadságfoka a különböző irányokban) mozgásgyakorlatok,
- népi játékok, népi sportjátékok gyakorlása, elsajátítása,
- néptánc alaplépések, tánctechnika, daltanulás, koreográfia begyakorlása.

Mivel középiskolában (is) a drámajáték és a tánc összevonásával, óraszámhiányával szükséges megküzdeni, ezért az eredeti-, az egyes részterülethez tartozó- pedagógiai célkitűzéseket módosítani szükséges oly módon, hogy egyfajta komplex személyiségfejlesztéssel, érzékenyítéssel helyettesítjük azt a belső struktúrát, amelyet e két pedagógia (drámapedagógia, táncpedagógia) önmagában jelent. Erre többek között kiválóan alkalmas a színházi nevelési és tanítási dráma, amelyek a tapasztalati tanulásra támaszkodnak úgy, hogy a kommunikációhoz a vizualitás, a beszélt nyelv és a mozgás összessége által keltett érzelmeket használják fel. Ezek használata során az érzelmek segítségével sajátos gondolkodási forma alakulhat ki: a tanulók közelebb juthatnak a felvetett problémák mélyebb szintű megértéséhez, önmaguk, a másik ember és az őket körülvevő világ megértéséhez, elmélyül tudásuk.

A színházi nevelési programok elősegítik olyan tartalmak kialakulását és fejlődését, mint – többek között – az önismeret és önreflexió, felelősségtudat, kritikai képesség, kreativitás és empátia.

A drámafoglalkozások konkrét, középiskolai nevelésben, oktatásban alkalmazható mintái a Drámapedagógiai Magazinban nyilvánosan (Interneten) az alábbi helyen érhetőek el:

http://www.drama.hu/dpm/1991-2010_tartalomjegyzek

Ezen belül néhány ajánlat:

- Cigányszerelem (Formán Boglárka) (Drámapedagógiai Magazin- 2006. 1. szám)
- A szégyen (Kuklis Katalin) (Drámapedagógiai Magazin- 2007. 2. szám)
- A gyűlölet (Vatai Éva) (Drámapedagógiai Magazin- 2006. k. 2. szám)
- Szabadulás? (Tegyi Tibor) (Drámapedagógiai Magazin- 2006. k. 2. szám)

Számos szakkönyv jelent meg, amelyek konkrét drámafoglalkozások, gyakorlatok, leírását tartalmazzák.

Mozgóképkultúra és médiaismeret

A média társadalmi környezetünk részévé vált, ezért amikor széles értelemben vett „környezeti nevelésről” beszélünk, nem nélkülözhetjük az ezzel történő foglalkozást. Az ember társadalomban betöltött szerepének, természetátalakító, természetformáló (természetromboló) tevékenységeinek értelmezését jelentős mértékben befolyásolja az, hogy a média hogyan kommunikálja, mutatja be azokat.

A tömegtársadalom tömegkommunikációja üzleti szempontok alapján a minél nagyobb tömegek információval és különböző szórakoztató formákkal való ellátását helyezi előtérbe. A nézőtömegért folytatott, médiumok közötti verseny egyre több esetben felülírja azokat a társadalmi normákat, amelyek életünk, társadalmi kapcsolataink szabályozóiként működnek.

A Mozgóképkultúra és médiaismeret feladata a mozgóképes szövegértés fejlesztése, a média társadalmi szerepének, működés módjának feltárása. Korunkban a média szocializációs hatása jelentős, ezért nem mindegy, hogy az általa közvetített információkat, hatásokat hogyan kezeljük, tudunk-e tájékozódni, s választani. Felismerjük-e a médián keresztül sugárzó tudatos manipulációs, izlésromboló szándékokat, el tudjuk-e választani a korrekt információközlő-, tájékoztató szerepétől?

A tömegkommunikációs ipar a média intézményein átszűrt életvezetési, konfliktuskezelési, viselkedési modelleket és ismeretanyagot közvetít, következőképpen nagymértékben meghatározza a fiatalabb generációk gondolkodásának, fejlődésének irányait, és úgy tűnik, hogy e folyamat hatásai egyre jelentősebbek.

A mozgókép- és médiaoktatás a különböző médiumok irányában megmutatkozó nyitott szemlélet mellett (pl. a másság elfogadása) a kritikai gondolkodás, a tudatos választás képességeinek kialakítására, fejlesztésére helyezi a hangsúlyt.

Középfokú intézménybe kerülve, jellemző, hogy az egyes tanulók nagyon különböző tapasztalatokkal (előzetes ismeretekkel) rendelkeznek a mozgókép- és médiaismeret területén. Ezért ennek oktatása középiskolában vagy feltételezi a tanulók alábbi előzetes ismereteit, melyeket szükséges előhívni a tanulás folyamatában, vagy e felsorolt elemek elsajátítására építi fel pedagógiai stratégiáját, tevékenységrendszerét:

- ismeretek, tapasztalatok az emberi kommunikáció formáiról: érzékelés, közvetlen és közvetett kommunikáció,
- ismeretek az állóképről: a kép, mint tér, a perspektíva típusai, festmény és fénykép,
- ismeretek a mozgóképről: mi a mozgókép, a mozgókép eredete, televízió, videó, számítógép,
- ismeretek a képről, mint kommunikációs eszközzel (az állókép, mint kommunikációs rendszer (fénykép); állókép és szöveg, mint kommunikációs rendszer (nyomtatott sajtó)),
- szereplő és környezet, beszéd/párbeszéd, történet, cselekmény, elbeszélés,
- televíziós műsortípusok.

Készíthető egy „technikai” ismeretek-lista, amelyben lévő elemek elsajátítását a tárgyra egy-egy adott iskolában fordítható időmennyiség, és feltételrendszer határozza meg:

- *Ismeretek a kép (álló, mozgó) kifejező eszközeiről:* Fotografálás szakaszai, a keretezés. Kiválasztás, elhagyás (alá és fölrendelés), hangsúlyozás. Nézőpont, szemszög kiválasztás. Kameraállás, felvételi szögek, helyzetváltoztatás. Fényviszonyok, tónusok és színek képi hatása. Filmfelvételi "trükkök", a technika szerepe (kimerevítés, lassítás, gyorsítás) a filmnyelv kialakulásában. Rögzítés és reprodukció, a technikai kép sokszorosíthatósága.
- *Ismeretek a filmképről:* A film (jelen)idő- és térbelisége. Közelkép (premierplán) mint a kiemelés. Egymásrafényképezés és értelmezés. Félközel és távoli kép a kapcsolatok, az összefüggések bemutatásának eszköze. A filmkép mélysége, „térbelisége”. A helyszín. Kép és jelenet, a film legkisebb elemei. A jelenetek összekapcsolása, a ritmus. Az áttűnés és átváltozás. Folyamatos és megszakítottság. Képvezetés, vágás - belső vágás.
- A verbális és a vizuális közlés kapcsolatrendszere mozgóképen.
- A dokumentum és játékfilm, a film és a televízió különbsége.

Elemzési, értelmezés feladatok („hatásrendszer”):

- Mozgókép: szereplő és környezet, beszéd/párbeszéd, történet, cselekmény, elbeszélés.
- Televíziós műsortípusok.
- Internet (pl. közösségi oldalak, stb.)

Természetesen alapvető szerepet játszik a tevékenységek sorában maga az alkotás. Ilyenek lehetnek: álló- és mozgókép alkotási feladatok (fotózás, videózás: azok szerkesztése a tanultak felhasználásával), számítógépes szoftverek alkalmazása (kép-és hangszerkesztő), weboldal-szerkesztés (kapcsolat a digitális kompetenciával, informatika tárggyal).

A Mozgóképek és médiaismeret oktatás fejlesztési koncepcióját, anyagát (annak mennyiségét, mélységét) alapvetően meghatározza a rá fordítható időmennyiség. A NAT alapján kötelező óraszámok keretéből felosztható tanóraszám alacsony, ezért a megvalósítás során szükséges a „nem kötelező” óraszámokat, esetleg más tantárgyak adta lehetőségeket is igénybe venni.

E tanulmány elképzelésének lényege, hogy a mozgóképek- és médiaismeret oktatását elsősorban egy-egy konkrét, komplex, tanulói tevékenységen (mint egy metszeten) keresztül érdemes megvalósítani. A komplex tanulói tevékenységekben való részvételt meg kell, hogy előzze e tárgyban is a „felkészülés”, amely adott ismeretek elsajátítását, technikai eszközök kezelési alaptudásának megszerzését jelenti.

Egy példa lehet a vizuális kultúra részterületnél említett „Természetművészeti tevékenységek középiskolában” akció felhasználása a mozgóképek- és médiaismeret oktatására:

- Természetművészeti alkotások felkutatása (internet, könyvtár) során ismeretek szerzése a „képről” (álló, mozgó), annak kifejező eszközeiről, stb. Szempontok, kérdések megadása a kutatáshoz. A kutatási beszámoló anyag összeállítása, bemutatása során a tanultak alkalmazása
- Természetművészeti alkotások megtervezése, elkészítése, dokumentálása során: álló és mozgóképek készítése (mozgó és fotótechnikák alkalmazása).
- Az osztály, vagy nagyobb közösség előtti bemutatáshoz a „Természetművészeti akciónál” készült képi- mozgóképi anyag szerkesztése, bemutató anyag összeállítása során a tapasztalatok, szerzett ismeretek alkalmazása.

Egy másik példa az „Ének-zene és kézművesség” (lásd „Ének-zenénél leírtakat) akcióhoz történő csatlakozás a mozgóképkultúra és médiaismeret tárggyal:

- Hálózati tanulás kialakítása, működtetése más hazai és/vagy külföldi középiskolával.
- Kapcsolódó, feldolgozandó téma: a tájegységre (ahol a középiskola működik) és/vagy adott országra jellemző népzene, népi hangszerek (pl. ütős hangszerek).
- Feldolgozás: Népzenei anyagok, népi hangszerek felkutatása, összegyűjtése (hanganyag, képanyag, mozgóképanyag), szerkesztése, bemutatása, információcsere.

A különböző hálózati tanulásra épülő projektek (pl.: Twinning projektek és más európai együttműködési projektek) kiváló terepet biztosítanak e részterület fejlesztési céljainak megvalósítására.

*

Végül bemutatok egy példát vegyes projekt szervezésére, amelyben arra törekedtem, hogy az eddig bemutatott elvek és gyakorlati megoldások minél nagyobb arányban szerepet kapjanak.

Vegyes projekt: „Kontinensek, országok”

Ez a projekt a kultúrák megismerésének „apropóján” a fenntarthatóságnak elsősorban a globális neveléshez sorolható néhány fontos mozzanatával foglalkozik.

Milyen célok eléréséhez járul hozzá?

Művészeti területek:

- Fejlődjön elfogadásuk a másság iránt (a tanulókra vonatkozik természetesen): a különböző bőrszínű és különböző életmódot folytató emberekkel szemben.
- Értsék meg, hogy többféle kultúra létezik, többféle szokással, életmóddal, viselkedéssel.
- Ismerkedjenek meg a választott kontinens/ország:
 - jellemző táncaival
 - jellemző zenei világával
 - népművészetével
 - építőművészetével
 - képző- és iparművészetével
- Drámajátékos foglalkozásokon egy-egy helyzet, adottság feldolgozásával élményszerű tapasztalatokat szerezzenek a feldolgozott témával kapcsolatosan.
- Fedezzék fel a különböző mitológiákban rejlő azonosságokat.

Más tantárgy”(természetismeret, társadalomismeret, történelem):

- Ismerkedjenek meg a kontinensek földrajzi, természeti, társadalmi adottságaival.
- Kapjanak képet a különböző kontinensek egymással összefüggő átfogó történelméről
- Ismerkedjenek meg különböző kontinensekkel, rajtuk található egy-egy országgal, annak jellegzetességeivel, jellemzőivel.
- Ismerkedjenek meg különböző kontinenseken élő emberek életmódjával, annak jellegzetességeivel.

Igényelt idő

A projekt nem folyamatos, csak bizonyos tanórákat (és tanórán kívüli időt) használ fel. Időtartama lehet kb. 2 hónap (de elosztható akár egy tanévre is). A helyi tantervben meghatározott művészeti területekre fordított kötelező óraszámok mellett a „nem kötelező óraszámok”, s szabadidős tevékenységek bevonása is lehetséges. Figyelembe kell venni az adottságokat: pl. vannak-e olyan tanulók, akik művészeti iskola valamelyik ágán tanulnak? S milyen szinten vannak? Ugyanis ez meghatározza az elsajátításra fordítandó időtartamot.

Felhasználási terület

Középfokon bármelyik évfolyam (9-11.).

Háttér

E projekt keretében a csoportmunka érdekes szervezési módjainak érvényesítésére van lehetőség. Az elvégzendő feladatok két szempont szerint csoportosíthatók, ezért a munkát végző csoportok kialakításának különböző változatai lehetségesek. A két szempont:

- a munkavégzés „terepe”, vagyis hogy melyik kontinenssel, kontinensrészsel, országgal (országokkal) foglalkozik a csoport,
- a választott művészeti ág, tehát, hogy melyikkel, vagy melyekkel foglalkozik a csoport.

Van négy „terep”:

- Dél- Amerika vagy egy, a kontinensrészt jellemző országa,
- Észak- és Közép-Amerika vagy egy, a kontinensrészt jellemző országa,
- Afrika,
- Európa vagy egy, a kontinenst jellemző országa,

és van öt művészeti ág:

- ének-zene,
- tánc,
- vizuális kultúra,
- mozgóképkultúra,
- dráma.

Ebből kiindulva változatos munkaszervezési formák alakulhatnak ki:

- lehetséges, hogy a szerveződő csoportok (4 vagy 8) választanak egy-egy „terepet”, és azzal kapcsolatban megoldják az összes művészeti ágra vonatkozó feladatot,
- de lehetséges a „fordított szervezés is: a csoportok (5, esetleg 10) művészeti ágat választanak, ám foglalkoznak minden „terepel”,
- lehetséges az „anyacsoport-szakértői csoport” megoldás alkalmazása, vagy úgy, hogy a csoportok a „terepekre” alakulnak, és jellemzően ötfősek, s minden művészeti ágban van szakértője bennük,
- vagy úgy, hogy az anyacsoportok a művészeti ágakra alakulnak, és a csoportonkénti egy-egy (esetleg kettő) szakértő alkot szakértői csoportokat.

Ajánlott feldolgozási mód

A projekt két részből áll:

- felkészülési, feldolgozási időszak,
- záró tevékenységek (termékek bemutatása és értékelés).

1. A felkészülési, feldolgozási időszakban a pedagógusnak a következő feladatokat kell ellátnia:

- A projekt meghirdetése.
- A mellékletben megadott „munkalap” (a feladatot vázoló leírás) kiosztása a tanulóknak.
- A csoportok megszervezése a „Háttér” c. részben leírtaknak megfelelően, vagy valamilyen más módon, amit egyébként természetesen a tanulók is javasolhatnak.
- Annak megértetése, hogy a projekt végeredménye, hogy mi legyen az, hogy milyen módszereket alkalmaznak a csoportok, teljes mértékben a csoportok döntéseinek múlik. A mellékletben szereplő „munkalap” csak segítséget ad, fontosabbak az önálló ötletek.
- A feltételek biztosítása (ld. „Források, eszközök, anyagok” rész).
- A munka során folyamatos segítség, feltételteremtés.

2. A záró tevékenységek a bemutatás és az értékelés. A bemutatás esetén törekedjünk a minél változatosabb formák érvényesítésére. Természetes, hogy az énekek, a táncok és a dramatikus feldolgozások bemutatása előadással történik. A többi esetben lehetséges kiállítás-szervezés, honlapszerkesztés, tablók-, poszterek készítése, kiadvány szerkesztése, stb.

Az értékelés is legyen ennek a zárásnak a része. A tanár szöveges értékelésének, a pozitívumok méltatásának nagy a jelentősége. Az értékelést is segíti (amúgy a zárás megszervezésének egy érdekes formája), ha a bemutatás nagyobb közönség előtt történik, pl. a szülők, az iskola pedagógusai, valamint más osztályok meghívásával. Fontos lenne egy értékelő megbeszélés, ahol a tanulók is elmondhatják, mit tanultak a projekt során. Ha a tanulók nem emelnék ki, hangsúlyozza a tanár azokat az eredményeket (vagy egyáltalán, azokat a jelenségeket), amelyek a kultúrák elfogadásával voltak kapcsolatosak. Intoleráns megjegyzések, jelenségek esetén alaposabb „kibeszélésre”, vitára van szükség, amelyben legalább az világossá válik, hogy a másság szempontjából problematikus álláspontok mellett létezik (és valószínűleg, illetve reméljük: többségben létezik) egy azzal ellentétes, a kultúrák tiszteletére épülő gondolkodás. Kérjük a pedagógust, hogy ha a toleráns állásponttal ért egyet (s nem is merünk gondolni arra, hogy nem), akkor személyes véleményt is nyilvánítson, természetesen nem a közösségre való ráerőszakolás céljából.

Források, eszközök, anyagok

A megismerendő, elsajátítandó táncokhoz:

- képek, szövegleírások
- videó és hangzó- anyag (internet-használat, könyvtár, stb.)
- ruházat

A megismerendő, elsajátítandó zenéhez:

- kották, hangzó anyagok,
- képanyag (álló és mozgókép- anyag),
- keyboard (ha lehetséges),
- ütős- ritmus-hangszerek,
- ütős- ritmus-hangszerek készítéséhez anyagok, tárgyak: fadarabok, cserépedények, cserépdarabok (pl. tetőcserép), üvegek, fazekak, lemezdarabok, bőr, zsineg, lopótök (ha van), nád, fagolyó, hurkapálcika,
- a hangszerek készítéséhez eszközök: olló, kalapács, fűrész, szög.

Vizuális kultúra, Mozgókép:

- a tanulmányozandó területről: képek, mozgóképek (videó, cd, dvd)
- videofelvevő, digitális fényképező

Dráma:

- a létrehozandó jelenethez szükséges jelmezek elkészítéséhez szükséges anyagok, eszközök,
- a jelenetben használt tárgyak elkészítéséhez szükséges anyagok, eszközök (pl. békepipához, tolldíszhez, tomahawkhoz, stb.).

Internethasználati lehetőség.

Könyvtár.

Melléklet

Projektfeladat

Egy hosszabb, legalább két hónapon át tartó projektben vesztek részt a következő időszakban. Az alapfeladat, hogy a világban, konkrétan négy „terepen” megtalálható, jellemző zenékkal, táncokkal, vizuális-, mozgóképi- és dráma kultúraelemekkel foglalkozzatok. Ismerjétek meg minél többet ezekből, hasonlítsátok őket össze, mutassátok be őket egymásnak, s közben elgondolkozzatok azon, hogy miképpen viszonyulhatunk ehhez a mérhetetlen gazdagsághoz, s hogy miképpen viszonyuljunk a más emberek, a más népek kultúrájához. Mire juttok?

A projektfeladat szervezése sokféle lehet, tanárotok felvázolja majd ezeket. Együtt dönthettek, melyiket választjátok. Az azonban biztos, hogy a „terepék” a következők lesznek:

- Dél- Amerika vagy egy, a kontinensrészt jellemző országa,
- Észak- és Közép-Amerika vagy egy, a kontinensrészt jellemző országa,
- Afrika,
- Európa vagy egy, a kontinenst jellemző országa.

Milyen a felsorolt területeken az e „terepet” jellemző művészet? Valójában magatoknak kell kitalálnotok, hogy ezt miképpen mutatjátok be. Természetesen gyűjteni kell, olvasni kell, jegyzetelni kell, meg kell tanulnotok énekeket, táncokat, más módon kell szemléltetnetek az adott „terepen” jellemző művészetet. De hogy ne legyetek teljesen tanácstalanok, néhány feladat általános megfogalmazásával segítjük a munkátokat:

- Melyek az adott „terepen” a leginkább jellemző táncok? Mi az eredetük, mi a történetük?
- Tanuljatok be egy jellemző táncot!
- Gyűjtsetek képeket táncokról!
- Gyűjtsetek jellemző zenefelvételeket, készítsetek rövid, az adott „terepet” jól jellemző műsort, összeállítást hangfelvételekből!
- Mutassátok be az adott „terepet” leginkább jellemző hangszereket, az ismeretlenebbekkel kapcsolatban készítsetek hangos bemutatót!
- Foglalkozzatok fontosabb hangszerek történetével!
- Válasszatok ki egy-egy kultúrát (pl. inka-, azték-, skandináv-, beduin kultúra), és mutassátok be vizuális kultúrájukat (építészet, viselet, használati tárgyak, kézművesség, a hitvilág vizuális megjelenítése, ábrázolás, színvilág)!
- Készítsetek magatok is az adott kultúrára jellemző ábrázolásokkal és színvilággal alkotásokat, akár díszíthettek mai használati tárgyakat!
- Gyűjtsetek, válogassatok és szerkesszettek mozgóképes anyagot a vizsgált kultúrákkal kapcsolatban!
- Készítsetek fénykép- és mozgóképfelvételeket a saját munkátokról!
- Egy család egy napjának, vagy a család élete egy jellemző mozzanatának, ünnepnek, fontos történelmi eseménynek a bemutatása dramatikus formában.
- Választott mitológia, mese feldolgozása.
- Bármilyen feladatot alakítottok ki magatoknak, vagy bármelyiket választjátok ezek közül, gondoljatok az összehasonlításra, az érdekesség megmutatására. Gondoljátok végig

néhány esetben, hogy miképpen érvelnétek, ha valaki az adott kultúraelemet előítéletes módon értékelné!

Hivatkozott irodalom

Mihály Ottó és Trencsényi László (Szerk.) 1991. *Világkerék*. OKI, Budapest.
Roeders, P. 1995 *A hatékony tanulás titka*. Calibra Kiadó, Budapest.